

מאמר רביעי: העיר המוזנת - בית שאן

בית שאן מלפני מלחמת העולם הראשונה - בפינת רחוב מרכזי. בית שאן עירייה רומית של כולל.

עם צירוף עובי וספסל למספר אנשים. האנשים המחכים לאוטובוסים, נאכלים באבק הכבד ובחום השמש. אלה המוכנים להפקיר את התור ולא לעמוד בשמש, מתמשים מחסה מפני השמש ליד קירות בניינים ונדרות (מלובלים...) וכשמגיע האוטובוס מתחילה הבהלה והריב על זכות הבניסה לחוכו.

מר כהן עובר למסא...
בביקורי בבית שאן נפל לידי מכתב שנכתב ב-20.1.55 על ידי מפלגת הפועל המזרחי. סניף בית שאן למר זושע כהן בית שאן. אחד מעסקני הציבור החסידיים והמכובדים במקום ומי שהיה עד ל-19.1.55 (יום לפני כתיבת המכתב הזה) נציגה החשוב של הפועל המזרחי בעיר ריה. מר כהן הודיע לפתע שתאום לכפי לגחו כי מטעמים, מצטננים ואחרי מא" בכ פנימי קשה נאלץ לעזוב את מפלגתו ועבר למפלגת פועלי ארץ ישראל. מצבו הכלכלי של מר כהן אינו רע כלל. הוא בעל מסעדה לא קטנה (על כל פנים הנהוג לה ביותר בבית שאן). מדוע בכל זאת פרש? בעיר מספרים מפה לאוזן כי אנ" שי מסא"י הכניחו לו כי אם יעבור אל" הם לפני הבחירות ויעביר גם את כל אלה שעמדו מאחוריו עד כה - כי זו היתה הוראה לכל עובדי "מקורות", "סולל ב"י" גה"ה. המשביר המרכזי וכל יתר עובדי ההסתדרות" הן המקומיים והן אלה שעוברים את העיר, שיבואו לאכול רק אל מסעדת כהן! ומר כהן, איש הציבור הנכבד והעסקי החשוב, הסכים ליעסקה" ונתה ויאלל גא הקורא לקרוא כהן קטעים מהמכתב הארוך ששלח על ידי הפועל המזרחי למר כהן יום אחרי הפרשישה:

המכתב של הפועל המזרחי
אנו מאשרים את קבלת הודעתך מיום ט' טבת ש.ה. על פרישתך מהסתדרות הפועל המזרחי. את עצם העויבה הישנה מקבלים בלי התנגדות, אולם המכתב שאחת חתימת עליו - יודעים אנו שאיך מסוגל לכתוב אותו, ומסופקנו אם ידעת לקרוא אותו כראוי. קשה להאמין לכל אלה שמכירים אותך - ולא דוקא רק ב"הפועל המזרחי" - שהיו לך הת' לבטוייה. בודאי ובודאי היו לך חשבו' גות אישיים והתלבטויות של רחמים. אבל לא התלבטויות רעיוניות או עקרוניות.

...אין זה נכון כלל וכלל, שלטנך הפועל המזרחי היתה יד בהשמצות ובהאשמות נגד ראש העיר, שהוא נישוק עיקרי לעויבתך את הפועל המזרחי - לפי מכתבך לא התקיים שום דיון בעניין זה באף מוסד של הסניף. יש לנו אכזבה בעונות נגד ראש העיר והנהלתו, אבל לא בהסתדרות של השמצות והאשמות, כפי שגחסרמו בעתון ערב מסויים. אדרבא, עוד מצלצלים באזני אחדים מאתנו הקלי לוח שלך, שבוע לפני חתימת מכתבך, שקללת את ראש העיר וקראת אותו גנב! שבדאי יסבור את ראשו פמהרה" (אוריג'נל באדיש).

נחוצ לנו מאד שתספר לנו על מאבך קר המהמיר, כדי להגיע אותנו לעלות על הססים הרצויים למען בנינה של בית שאן, עיר העולים, כי לנו לא ידוע על כך מאומה. אנו לא חושבים אותך מסוגל מזה שנים לפעולה קונסטרוקטיבית, מחוץ לחשובים על תרונות כספיים אישיים ותו לא.

תקוותו היא גם כן עזה ובטוחה. שעוד מעט יכיר את ערכך גם במפלגת החושה שלך וזה מצאנו להשיב לך למר על האמת!

עד כאן לשון המכתב - והוא נחת מושג על דמות עסקני העיר הזאת... לפני כמה חודשים מונתה ועדת חקירה מטעם משרד הפנים ביהם לעתידה של בית שאן. הועדה שהיתה מורכבת מה' ממונה על המחוז מר הראב"ן, ראש ע"י רית בית שאן מר אריאב ומפקד משרת נפת עפולה - המליצה בפני שר הפנים לבטל את העירייה הקיימת בבית שאן ול" העניק לה מעמד של מועצה מקומית. בחוגי משרד הפנים נוטים לקבל את ההמלצות של ועדה זו וכפי הנראה ששר הפנים גם יאשר בקרוב הקמת מועצה מקומית במקום העירייה.

אכן זהו גודלה של בית שאן העיר...

יכול להזייל את ההובלה. שהרי כיום ההובלה מיקרת את הס" חזרות המובאות לבית שאן כמ" עט בעשרים אחוז. אולם הק"י בוץ שדה נחום החליט להתקין בריכות דגים דוקא במקום שם עוברת מסילת הברזל (גם זו אדמה השייכת לשיפוטה של העיר) ואפייני הדבר שמחלקת הדיג במשרד החקלאות חילקה רשיונות לחפירת הבריכות מב" לי להתעניין כלל בשאלות הב" עלות על הקרקע.

ה"הסתדרות" מתנגדת לבניית העיר
האוכלוסיה בת 15.500 נפש (990 משפחות) של בית שאן מתגוררת בכ" תים הישנים של העיר, במעברות מסביב לעיר ובשיכונים דולפי המים של "ס" לל בונה". אוכלוסיה זו טרודה רק בש" אלה אחת: "אוכל ועבודה".

150 מפרנסים עובדים כפקידים במ" סדות העירייה, הממשלה, "תנובה" ו"ה" משביר המרכזי, 150 הם "בעלי" הנ"י יות וכתי מלאכה קטנים, 250 עוסקים בעבודות חוץ (באופן בלתי קבוע) במש" קים חקלאיים בסביבה ועבודות צבוריות; 350 ממשפחות תלויות בימי עבודה "ק" ריים שמפרנסים מקבלים מלשכת העוב"י דה המסא"י. אכן, לשהב זו היא אישוא הגורם המרכזי ביותר בעיר, כי בה תלו" יים רוב תושביה. ולכן היא גם המכשיר המסלגתי החשוב והמיועיל ביותר. "באם רצונך בעבודה - הצטרף לשורות מפלגתנו" - זוהי סיממת. גוחני הע" בודה" המסא"יים בלשכה. גועשה בחייל משוחרר, שלא השתייך לשום מפלגה, הוא סנה ללשכת העבודה וביקש עבודה - ולא נענה עד שגרשם תחילה למפ" א"י...

סניף המפלגה הוא הכוח היחיד בעיר והוא שולט על הכל. העירייה היא חסרת אונים ואין בידה לשפר את המצב הקשה במאומה. וסח לי ראש העיר מר זב אריאב, איש מסא"י:

בעלי הון פרטים רבים באו לבית שאן ורצו להקים בה בתי חרושה לעצים, ביסקויטים ועוד. הם ביקשו את עזרת העירייה, אך לעיריה לא היו אפשרויות לע" זור לבתי חרושת אלה. ואז שוב סנה לעיריה הון פרטי וביקש את תיוכה לש"י תוף "הון הסתדרותי" בכמה מפעלים תעשייתיים, שהון פרטי יום להקים. פני נו להסתדרותי" כמתחכים והיא התנגדה לכך. ההסתדרות" לא רוצה לבנות את בית שאן, כך ציין במרירות ראש העיר (שהוא עצמו חבר מסא"י, ותיק ונאי" כן).

העירייה, לא משתלמת...
אחת הבעיות הקשות בבית שאן היא בעיה המים. ואף על פי שבית שאן מיק" סת סלני מים, הרי כמוח המים המגיעה לעיר עצמה היא זעומה ולא מספקת. בעיקר סובלים התושבים מחוסר מים בר" מי הקיץ והחמים. ונהפוך הוא בחורף: כל העיר ומבואות בתיא מוצפים אנמי מים עמוקים, המהולים במי הביוב וה' שוסכין, זורמים בשפע ברחובות העיר. הצנורות לאספקת המים ברחובות הרא" שיים בעיר הם בני ז' צול (כעובי צנור פנימי) לאספקת מים בעיר מודרנית לבית אחד. הצנורות האלה, שהם ישנים עד מאד, הנם גם אכילים רקבון וגדולה, עד ליסה מתוכם. ועל כן זוכים התושבים כ"י חובות הראשיים רק בחלק אפילו מאתם המים המועטים הזורמים בצנורות, כי את היתר בולעת האדמה.

מצד שני - מסי המים, הנגבים מה' תושבים, מכסים רק פחות מרבע הוצאות העירייה לאספקת המים. מרבית התושבים בעיר מסרבים לשלם את מסיהם לעירייה ששוטו כממשעו. מי מתוך טענה שהמסים גבוהים מדי ומי שטוען בגלוי "לא אש" למ". אכן תופעה זו לא רק מבליטה את העוני אלא יותר מזה את חוסר היוקה הציבורית של האורח לעירייה.

בית יתר השרותים החסרים בבית שאן נזכיר שאין כאן עדיין תחנה אוטו' בוסיים כלשהי. יש מה שנקרא "חניה" וזה זמן רב משתדלת עירייה בית שאן להפעיל את הרכבת מעפולה לבית שאן, דבר שהיה מעפולה לבית שאן, דבר שהיה

"העיר הקואופרטיבית" שנבשלה

בזמן הערבים היתה בית שאן אחת הערים המבוססות ביותר מבחינה כלכ" לית. היא היתה מרכז להספקת בצל כמ" עט לכל הסקטור היהודי וגידלה בגנות ותמרים. אך כל זה היה ואינו עוד - העיר אינה עוסקת יותר בחקלאות. מיד עם כיבוש בית שאן והסביבה נמסרו כל הארמות שהיו שייכות בעבר לערבים - תושבי בית שאן שמצאו בהן את מחיי" תם למשקים שבסביבה. ואכן, הקיבוצים החתיקים והעשירים נעשו ה"בעלים" על כל האדמות האלה ולא העירייה, שיכלה אילו היתה רוצה להשיגן ולמסרן להלכ מתושביה העניים לעיבוד. אך היא לא עשתה זאת. היא מככה באופן עורב. הח" בית האב" של בית שאן, כפי שתוכננה על ידי מרכז פועלי ארץ ישראל, זו "הח" בית" ששדדה את בית שאן מרכושה. מאחר שהעיר שוכנת בלב לבה של ההתיישבות הקיבוצית החתיקה ובמרכזם של ישובים קואופרטיבים אחרים, כגון מיסבי עובדים (הכל התיישבות "סמאל) גמרו ראשי מסא"י אומר להפוך גם את בית שאן לישוב קואופרטיבי עירוני, רא" שון ויחיד ביינו בארץ. התכנית אמרה ליסד את הסחר והמלאכה של העיר על בסיס קואופרטיבי בלבד; המסחר ואספי" קת המצרכים רוכזה כולה בצרכניות וח" ניוות של "המשביר המרכזי", והקמו בתי מלאכה קואופרטיביים, אשר יספקו את צרכי התושבים (סנדלרות, תפירה, גרנות וכו') בקנה מידה קטן ואשר היו צריכים "לפי התכנית" להתפתח ברבות הימים למפעלי תעשייה שיספקו את צרכי האזור כולו.

לפי תכנית זו, שהוחל בהגשמתה כבר ב'1949, נאסר בעיר כל מסחר פרטי. ששוטו כממשעו: אסוד היה לפחות בבית שאן הנות פרטיה, בית חרושת סרטי וכל סק אק מוסד אחר שהיה צריך להיות פרטי. שלא כדוגמת שאר ערי העולים בארץ שוכו בכל זאת בכמה מפעלים גדולים (בכל אחת), הרי אין בבית שאן אף מפעל אחד הראוי לשמו. המתפרה בת 15 מכוונות התפירה של ארגון אמ" הות עובדות, בה עובדים 250 פועלים (בעיקר פועלות) נחשב לבית החרושה הנדול והחשוב ביותר בעיר. ואפילו מס" על קטן ויחיד זה היה נסגר מומן, אילו צבא ההגנה לישראל, שהוא ססק העבו" דות העיקרי למתפרה ורק הודות לו היא עוד מתקיימת...

ב-1950 באו בעלי הון לבית שאן ורצו להשקיע בה כספים רבים. כי חשבוה לעיר הע" תיד" של העמקים הפוריים. אך "ההסתדרות" התנגדה לכך בכל תוקף ואף "הצליחה" לבלום הון זה. למשל בא לבית שאן יהודי ורצה להשקיע 65 אלף ל"י בהקמת בית קולנוע משוכ" לל. אך העירייה דרשה ממנו הכ" שר מה"הסתדרות" וזו דרשה 51 אחוז מיתמניות. בעל ההון נרתע והתכנית התבטלה.

מקרה דומה אירע לבעל הון שרצה להקים כאן בית חרושה לצניורות, אך גם אותו הכשילה וב"הצליחה" - "ההס" תדרותי. ואילו תנויות הצעלה, הלבשה או מכולת, בכך לא ניסו בעלי הון פרטי בכלל, כי זה היה מנוסול של "המשביר המרכזי" ו"סולל בונה". רק להם נמסרו זכויות המסחר והבניה בעיר. להון פר" סי היה הדבר "אסור בהחלט".

מחלוקת בין העירייה והמועצה האזורית
אין אנו רואים עתיד לעיר הזאת ואין אנו מאמינים בה ולכן גם לא נ" קוף אכזב להתפתחותה". כך מצהירכ בגלוי אנשי המועצה האזורית של בית שאן, שרובם ככולם הנם חברי מסא"י.

היה בתכנית משרד העבודה להקים בעיר מפעלים ממשלתיים לייבוש אספת ולעיבוד ראשון של סלס סוכר. אולם המו" עצה האזורית התנגדה לכך ומפעלים אלה בחלקם הוקמו ובחלקם עוד יוקמו, במש" קים החתיקים בסביבה, אך לא בבית שאן העניה.

ומענין למרות שהרוב בעירית בית שאן הוא לכסא"י, הרי כמעט ואין יח" סים וקשרים בין העירייה ומועצת האזור, שאף היא מסא"יאה. היחסים בין השנים החריפו עד כדי כך, שעיריית בית שאן סנתה אל מוסדות ממשלתיים בדרישה לאסור על מועצת האזור להקרא בשם "מועצת אזור בית שאן", הואיל ושם זה מטעה: כי אין בין מועצת האזור ובין העיר בית שאן ולא כלום. ביחוד החריפו היחסים בין השנים לאחר שהכו" עצה האזורית התקונה, ללא הודעה מוק" דמת בריכות דגים על אדמות שהיו בש" טח שיפוטה של העירייה (אדמות אלה היו מיועדות לפיתוחה התעשייתי של העיר).

ככל יתר הערים הנוששות בישראל (מגדל אשקלון, באר שבע, עכו, לוד, רמלה ואחרות) כן גם בית שאן מהדהה ריכוז מקרי של יוצאי גלויות ללא שפה אחידה, הרכב גילים קשה, אחוז גבוה ביותר של חולים וזקנים, מחוסרי מק" צוע ועבודה ובעלי רמה תרבותית והס" כלתיה שהיא למטה מבינונית, זאת ועוד: בית שאן העיר היא הרגמה הקיצונית ביותר לא קליטתו ואי השתרשותו של העולה החדש בערי העולים הסהורות (ערים - שאין בהן גרעיני וחתיקים), כי היא בולטת יותר מכל אחותיה בפיגור כלכלי, חברתי וציבורי.

העזובה שלמדת בכל...
בית שאן הנמנית על הערים העתיקות בארץ, גוסדה עוד בתקופת האבן. היא שוכנת במקצת בית שאן, בין עמק הירדן דן מזה לבין עמקי יזרעאל וחרון מזה. עוד במאה ה'זו לספה"ג היתה צימת דרכים, בה עברו שירות הסוחר והגיי" סות מצפון לדרום וממזרח למערב. וכן נודע פעם לה ערך כלכלי רב הודות לח" שיבוחה המסחרית והאסטרטגית וחקלאו" תה המפותחת ביותר. לפי כל הנתונים היתה בית שאן יכולה לשמש עיר לדוג" מה בישראל והגה היא עושה כיום רושם של עירית מורחית עזובה ומזונחת.

מי שזוכר את בית שאן מימי הערבים יודה ששום דבר לא נעשה בה מאז לשיי" סוד הצורה האסתטית של העיר ותנאי מגוריהם של תושביה. (ההבדל הוא רק בזה שאו היו בה ערבים וכעת יהודים" עולים חדשים), זוהי עיר ללא כבישים ומדרכות, ללא תעול וביוב ואף ללא רשת מים ראויה לשמה. חלק ניכר מבתי העיר נהרסו בימי כיבוש העיר על ידי צה"ל (ב'13 למאי 1948) ובחלק שנשאר המט לנפול, גרים התושבים החדשים, אלו הן חורבות ערביות, בלי כל סיודרי סאניטציה ולכן הוכרחו התושבים להקים בתצרותיהם בתי שימוש ארציים. המסכ" גים את כריאות אורחי העיר (בפרט ב"י מי הקיצי!).

רושם קשה ועגום על המבקר עושות הסמטאות האפלות, מהן טרם סונו אבני המפולת מימי מלחמת השחרור. כאן הע" זובה והזוהמה רבה ביותר וגם כאן גרים בני אדם (עולים...) בתצרות רבות עומדות שלוליות מים מלובלים ומי ביוב - מרכז עצום של יתושים. (רבים מתושבי העיר מתאוננים מר על היתושים המצי' קים להם בלילות). הכלוך רב מאז וה' אשפה (של האדם והבהמה כאחד) מתבו' ללת בחצות. והיכן העירייה...